

Novinar kot samostojni podjetnik

Problematična prekarnost novinarskega poklica

Jerneja Grmadnik

Študij novinarstva na ljubljanski Fakulteti za družbene vede (FDV) je v začetku letošnjega oktobra praznoval 50 let. Proslava je bila po mnenju mojih nekdanjih novinarskih kolegic, ki so bile na njej prisotne, precej skopa – profesorji so modrovali o odgovornem novinarskem poslanstvu, predvsem pa so dogodek izkoristili, da so si med seboj podelili nagrade. O mladih in problemih menda nič. Istega dne je v oddaji *Odmevi* na TV Slovenija Slavko Bobovnik gostil predstojnico novinarske katedre red. prof. dr. Karmen Erjavec, s katero sta ob tej priložnosti govorila o profiliranosti slovenskih medijev, desnih in levih, o lastništvih, o padcu kvalitete in nujnosti širokega razpona znanj ter kritičnosti pri novinarjih, a niti enega samega vprašanja nista posvetila težavam zaposlovanja (mladih) novinarjev in razmerah, v katerih delajo.

Ta članek zato ne bo polemiziral o kakovosti študija na FDV ali o tem, ali je – glede na omejeni slovenski medijski trg – vpis na novinarstvo še vedno prevelik, ampak bo predstavil predvsem to, čemur sta se voditelj in profesorica izognila – kaj čaka bodoče novinarje na poklicni poti. Čeprav bomo v članku pokazali na specifične težave novinarjev, pa se s podobnimi zagatami srečujejo tudi v drugih poklicih vsi, ki se odločijo oziroma so primorani stopiti na pot samostojnih podjetnikov.

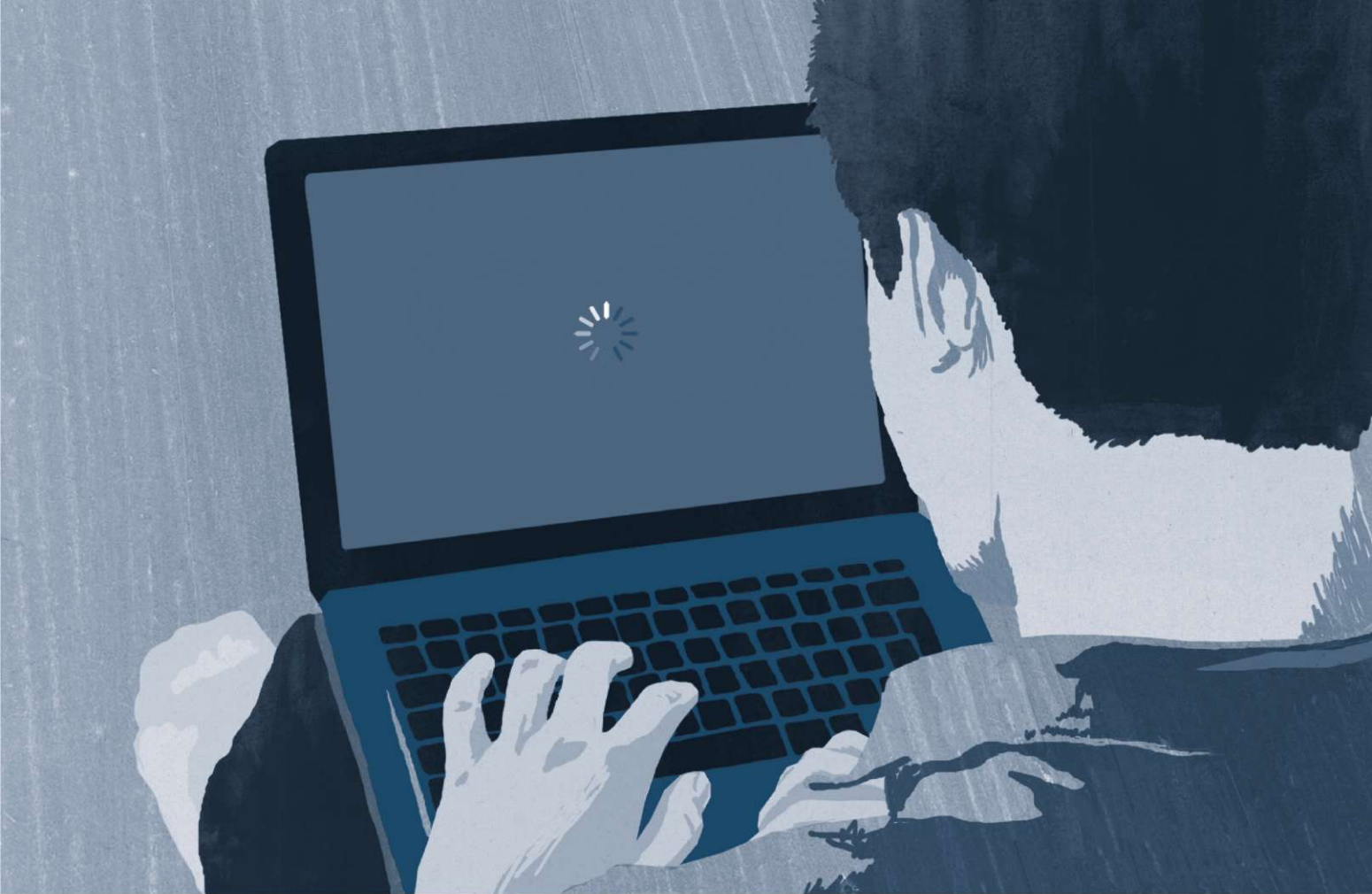
Novinarstvo je eden od poklicev, v katerih je čedalje več prekarnosti in čedalje manj zaposlitev. Vsi podatki, ki jih navajam, so del nedavne študije Društva novinarjev Slovenije (DNS), ki je dosegljiva tudi na njihovi spletni strani. Prekarstvo je sicer današnji trend trga dela tudi v drugih poklicih in je z mnogih vidikov problematično, predvsem zato, ker imamo od koncepta varne prožnosti oz. t. i. »flexicuritya«¹ za zdaj bolj ali manj samo fleksibilnost, malo pa socialne varnosti, kar kažejo tudi

statistični podatki Sursa – najvišja stopnja tveganja revščine med delovno aktivnimi je prav pri samozaposlenih, v letu 2013 je znašala 27,9 % in je bila za več kot 10 odstotnih točk višja kot v letu 2009. Skratka – skoraj 30 % samozaposlenih je pod mejo revščine.

O samozaposlitvi pišem iz lastne izkušnje. Iz novinarstva sem diplomirala leta 2008, za najrazličnejše medije delam že več kot 10 let, a nisem bila še nikoli zaposlena v svojem poklicu. Če sem pred leti še poslušala lastnike, urednike in starejše kolege, naj malo potrpijo, da pridemo do prve redne zaposlitve, danes nihče ne govori več o zaposlovanju in stiskanju zob, pa tudi upokojevanje starejših kolegov ne prinaša avtomatično novih delovnih mest. Tako je v mediju, za katerega delam, in na večini ostalih, kjer delajo moji novinarski kolegi. Ker je vlada pred leti dodatno obdavčila avtorske in podjetne pogodbe, dandanes delodajalci sklenitev pogodbe pogojujejo s pravnim statusom samozaposlene osebe, saj smo tako za podjetje veliko bolj ugodni. Konec koncev se splača se tudi nam, saj bi sicer dodatna obdavčitev prinesla še nižje honorarje, ker bi naročnik stroške dajatev naprtil nam.

Januarja letos sem tako odprla s. p., lahko pa bi zaprosila tudi za status samostojne novinarke. Statusa sta namreč pravno formalno izenačena, obveznosti iste. A včasih celo delodajalci zahtevajo s. p., kot kažejo ankete DNS-ja med prekarnimi novinarji, saj naročniki-mediji domnevajo, da so tako varnejši pred tožbami za odvisno razmerje, in tudi zato, ker so v zakonu o medijih (uredniška avtonomija) kot novinarji opredeljeni le samostojni novinarji, ne pa samostojni podjetniki, ki opravljajo novinarski poklic, kar kliče po spremembi zakonodaje na tem področju. Še ena pomembna podrobnost – s statusom samostojnega novinarja lahko opravljaš le ta poklic; ker pa je usoda mojih nadaljnjih pogodb negotova in ker mi jo lahko delodajalec v roku enega meseca tudi prekine, sem se odločila, da raje postanem »espejevka«, saj lahko registriram dodatne dejavnosti in v primeru izgube naročnika delam tudi kot piarovka, taksistka, natakarcica ali elektroinstalaterka. Da podobno razmišljajo tudi drugi novinarski kolegi in si zato puščajo odprte možnosti na drugih področjih, kaže podatek, da število

1 Pojem »varna prožnost« je bil vpeljan v evropsko javno politiko z namenom uravnoteženja dviga fleksibilnih zaposlitev s socialno in ekonomsko varnostjo.

samostojnih novinarjev pada, narašča pa število samostojnih podjetnikov, ki opravljajo ta poklic.

Poglejmo še nekaj števil. Leta 2013 je bilo v Sloveniji 2.188 zaposlenih novinarjev, samozaposlenih in novinarjev po dejavnosti 563, ob tem je te treba omeniti, da ljudi, ki nimajo pravne oblike, ampak delajo zgolj preko avtorskih pogodb, sploh ni mogoče evidentirati. V DNS-ju menijo, da je takih še okoli 100. Podatki kažejo, da je od leta 2008 v Sloveniji 200 redno zaposlenih samostojnih novinarjev in 100 samozaposlenih novinarjev več. Glede na to, da je iz razvida samostojnih novinarjev opazno, da število teh pada, je očitno, da raste število samostojnih podjetnikov-novinarjev.

V letu 2013 spremenjena davčna zakonodaja je samozaposlenim, ki uveljavljajo normirane stroške, prinesla večje birokratske obremenitve, saj morajo sami obračunati in odvesti akontacijo dohodnine. Povišanje priznanih normiranih stroškov na 70 % je bilo na prvi pogled videti pozitivno, a to »normirancem« ukinja možnost uveljavljanja vseh ostalih davčnih olajšav, tudi stroškov za plačane prispevke za socialno varnost. Na kratko, nov režim prinaša *višji* davek tistim z *nižjimi* dohodki. Novinar-»normiranec«, ki ima 18.000 evrov bruto letnih dohodkov, plača 536 evrov dohodnine ali kar 100 % več, medtem ko pri

letnem dohodku 10.000 evrov »normiranec« po stari zakonodaji, potem ko je uveljavil vse olajšave, sploh ni plačal dohodnine, ali pa jo je dobil vrnjeno – sedaj pa plača 600 evrov. Še en udarec samozaposlenim torej; če si prej dobil vsaj toliko, da si imel za kak teden dopusta, moraš zdaj plačati okoli 600 evrov. Tudi zato mnogi odpirajo s. p.-je z enostavnim knjigovodstvom, sploh če imajo veliko stroškov – npr. potnih stroškov, stroškov tehnične opreme itd., saj jih lahko uveljavljajo kot olajšavo in si s tem znižajo dohodninsko osnovo.

Dodatni stroški, ki jih zaposleni ne poznajo

Odprtje s. p.-ja je brezplačno, a prinaša stroške, in to nezamisljive: obvezni (in dražji) poslovni bančni račun, saj mora imeti pravna oseba ločen transakcijski račun, računovodske storitve (okoli 40 evrov na mesec, kar znese okoli 480 evrov na leto + obračun letne bilance za okoli 100 evrov, torej skupaj kar 600 evrov za knjiženje tako rekoč nekaj računov na mesec, saj je večina novinarjev s. p.-jev odvisna od enega naročnika. Mnogi se zato odločijo, da se bodo enostavnega računovodstva priučili sami in sami poskrbeli za svoje bilance, a to zahteva kar nekaj dodatnega birokratskega dela). Poleg teh obveznosti je treba dodati, da samozaposleni nimajo nobenega povračila

V primeru izgube naročnika lahko delam tudi kot piarovka, taksistka, natakarica ali elektroinstalaterka. Da podobno razmišljajo tudi drugi novinarski kolegi in si zato puščajo odprte možnosti na drugih področjih, kaže podatek, da število samostojnih novinarjev pada, narašča pa število samostojnih podjetnikov, ki opravljajo ta poklic.

potnih stroškov in malice, regresa, službenega telefona, so brez plačanega dopusta in bolniškega staleža. Ta jim začne veljati šele po 30 delovnih dneh; torej po mesecu in pol bolezni. Kar pomeni, da morajo imeti prihranjenega denarja vsaj za mesec in pol dela, saj v primeru bolezni ali poškodb, ko ne morejo delati, to pomeni tudi izpad dohodka. Kljub temu pa vsak mesec plačujejo zdravstveno zavarovanje. Ob tem dodajam, da smo organizirani v sekcijo prekmernih novinarjev z uredništvom medija, za katerega delam, dosegli ustni dogovor, da nam honorarjem pripada 15 dni plačanega dopusta in kakšen dan bolniške. Drugi mediji tega svojim samozaposlenim večinoma ne priznavajo, čeprav s. p.-novinarji delajo v podobnih razmerah kot redno zaposleni. Tudi za koriščenje porodniškega dopusta moraš imeti s. p. odprt vsaj 12 mesecev. Posebna zgodba je tudi prispevek za ZPIZ, saj so kljub začetni olajšavi (prvo leto s. p.-ja plačuješ namesto polnih cca. 190 evrov, samo polovico) izračuni pokazali, da bo ob koncu prehodnega obdobja (leta 2018) sprememba pokojninske zakonodaje za samozaposlene negativna glede na vplačilo in kasnejše izplačilo. A o pokojnini raje kdaj drugič, ker kot večina mojih sovrstnikov o tem, ali jo bomo kdaj sploh dočakali, kaj šele prejemali, močno dvomim.

Če prispevki niso plačani, sledi izvršba

Pojdimo zdaj k obveznemu plačilu prispevkov: naša država namreč zahteva, da moram, če januarja odprem s. p., do 15. februarja že plačati polne prispevke (ki bodo med 222 evrov za nove s. p.-je z enoletno pokojninsko olajšavo, pa do nekaj čez 300 evrov, kolikor znašajo minimalni prispevki, obračunani glede na minimalno plačo, plus akontacija dohodnine). Zakaj je to absurdno? Država mi je dala le en mesec časa za »zagon podjetništva«. Ker dobim sama plačilo za delo zadnji dan prihodnjega meseca (konec februarja za januar), sem že za prvi mesec morala imeti denar prihranjen, da sem sploh lahko poravnala socialne prispevke. Če imam sama srečo, da dobivam plačila redno, čeprav pozno, si ne predstavljam, kaj naredijo drugi samozaposleni, če jim plačila naročnikov zaostajajo. Če prispevki do 15. v mesecu namreč niso plačani, precej

hitro sledi izvršba, kar pomeni tudi zaprtje bančnih računov (osebne in poslovne) in s tem povezane dodatne stroške. Če nisi zmožen plačevanja zdravstvenih prispevkov, ne moreš niti zapreti s. p.-ja, torej ustvarjaš davčni dolg, ne da bi imel priznано zdravstveno zavarovanje. Glede na to, da je plačilna nedisciplina v Sloveniji velik problem, je slovenska zakonodaja popolnoma neprilagojena (o praktičnih rešitvah piše v svojem članku Igor Bagon, ki predlaga, da se prispevke/davke plača šele po prejetem plačilu za delo oz. storitve). Ob tem seveda lahko dodamo, da sistemu niso prilagojeni niti računovodski servisi z bolj ugodnimi paketi, niti banke s kreditno ponudbo ... Največji problem samozaposlenosti je poleg fleksibilnosti, torej možnosti, da si odpuščen od danes na jutri, predvsem ta, da večina samozaposlenih prejema nizke dohodke. Tako niti sami z varčevanjem ne zmorejo poskrbeti za svojo nepredvidljivo prihodnost oziroma varnost v primeru izgube dela ali daljše bolniške. Po podatkih, ki jih je DNS pridobil od Dursa, je povprečni bruto dohodek samostojnega novinarja leta 2012 znašal 12.800 evrov. Od 284 samostojnih novinarjev, ki so bili v razvid vpisani istega leta, jih je kar 100 imelo dohodke nižje od 5000 evrov letno, 110 jih ni imelo plačanih vseh prispevkov za socialno varnost, kar med drugim pomeni, da niso mogli uveljavljati zdravstvenega zavarovanja in da so ustvarjali davčni dolg. 45 jih je imelo dohodek med 20.000 in 25.000 evrov, 38 pa dohodke višje od 30.000. Ironično je, da smo za podjetje veliko bolj ugodni, do nas imajo naši naročniki malo obveznosti, odpustijo nas lahko brez težav, a hkrati za »nagrada« prejemo zelo nizke dohodke. Plačna nesorazmerja za primerljivo delo med honorarci in zaposlenimi so namreč zelo visoka. Povprečne bruto plače zaposlenih v novinarstvu so leta 2012 znašale 2257 evrov (novinar), 2400 evrov (urednik uredništva) in 2793 evrov (urednik).

Večinoma uspešne, a dolgotrajne tožbe, ki zapirajo vrata

V zadnjem času je več honorarno zaposlenih novinarjev (in fotografov), ki so več let delali, kot bi bili zaposleni (vsakdanje delo, delovno mesto v pisarni in uporaba računalnika, uporaba

opreme itd.) oziroma so izkazovali znake delovnega razmerja, od delodajalcev s tožbami zahtevalo priznanje odvisnega razmerja in posledično zaposlitev. Od leta 2004 je bilo takih tožb pod okriljem Sindikata novinarjev Slovenije 30. Prva tožba je bila dobljena leta 2007. Zaradi postopkovnih napak so bile izgubljene tri tožbe. V vseh ostalih primerih so bili novinarji uspešni, 12 tožb so dobili (11 zoper RTVS, ena zoper *Večer*), v vseh ostalih postopkih sta se novinar in delodajalec izvensodno poravnala v korist novinarja.

Trenutno je prek sindikata v teku pet tožb novinarjev RTVS in dve tožbi novinarjev *Dela*. Postopki so seveda dolgotrajni in stanejo (po izkušnjah dveh kolegov, ki sta se poravnala, približno eno leto), posledice pa znajo biti tudi neprijetne, saj se nehote zaostrijo razmere na delovnem mestu in odnosi. Tisti, ki ne dosežejo zaposlitve, ampak zgolj poravnavo, pa si morajo tako ali tako delo poiskati drugje, saj jim pogodb ne podaljšajo. Večinoma jim te odpovejo že prej, kar pomeni, da se lahko zgodi, da tisto leto, kolikor traja pravdanje, tožeči dejansko ostanejo brez dela.

Institut ekonomsko odvisne osebe

Zakonodajalec je sicer v zakonu o delovnih razmerjih predvidel ureditev položaja honorarcev z uvedbo t. i. instituta »ekonomsko odvisne osebe« (glej članek Luke Tičarja), kar pomeni, da je nekdo, ki 80 % dohodka dobiva od enega naročnika, od njega tudi ekonomsko odvisen, a se ni zgodilo nič – še vedno morajo samozaposleni ekonomsko odvisno razmerje šele iztožiti na sodišču. »Ob tako grobem nastopanju delodajalcev/naročnikov s pozicije moči bi institut ekonomsko odvisnega razmerja deloval šele, če bi davčno upravo, ki ima vpogled v prihodke posameznika, povezali z delovno inšpekcijo in bi delovni inšpektor, opremljen s seznamom ekonomsko odvisnih, naložil delodajalcu/naročniku, da pogodbeno razmerje z ekonomsko odvisnimi uredi v skladu z določili zakona, kršitve pa bi bile finančno sankcionirane (s tem da bi sankcijo izrekel delovni inšpektor),« navajajo na DNS.

Večina je brez pravnega varstva

Radi govorimo o tem, da je novinarstvo pes čuvaj in kako je v Sloveniji premalo kakovostnega, preiskovalnega novinarstva. Sodelavko, prekarko, je zaradi kritičnega pisanja doletela zasebna tožba nekega politika, profesorja in pravnika v višini 25.000 evrov zaradi »okrnitve ugleda«. Ugotovila je, da glede na svoj status honorarke nima nobenega zagotovila, da določbe

obligacijskega zakonika, po katerih je delodajalec odškodninsko odgovoren za delavca, veljajo tudi zanjo. Imela je srečo, da je medij, za katerega dela, le podpisal aneks, po katerem bi kril vse morebitne tožbe proti njej, če bo delo opravljala po novinarskih standardih. Koliko je takih novinarjev, ki aneksov nimajo? Nedavno sem celo slišala, da nekateri mediji svojih honorarcev dajejo v podpis pogodbe, s katerimi si nad potencialnimi tožbami operejo roke. Bi si torej upali biti kritični in se spuščati v smrdljive zgodbe, če bi na koncu končali sami, brez pravnega varstva?

Povezovanje in nove medijske oblike

V članku sem nakazala nekaj problemov, za katere pa se zdi odveč čakati, da jih bo zakonodajalec kmalu odpravil ali da bodo odgovorni lastniki medijev prepoznali pomembnost kadrovske politike in ne bodo, ko je treba nižati stroške, vsakič znova začeli pri honorarjih, ki se z nižanjem honorarjev soočamo že več let zapored. Odgovornost je predvsem na nas. Prekarci sami premalokrat opozarjamo na naše probleme, hkrati pa ne znamo stopiti skupaj. Sekcije honorarnih novinarjev obstajajo samo na treh medijih od osmih, zajetih v ankete DSN-ja, ki so bile sicer v pogajanjih z upravami bolj ali manj neuspešne (omenila sem vsaj neformalno dosežene dogovore glede bolniške in dopusta), a to ne pomeni, da ne potrebujemo povežovanja in iskanja skupnih rešitev, predvsem pa zagovarjanja svojih pravic.

Kljub splošni krizi v medijih, nižanju naklade in odpuščanju, pa novinarji vendarle iščejo nove medijske modele, s katerimi bi si zagotovili delovna mesta. Omeniti velja uspešen notranji odkup *Gorenjskega glasu*, poskuse zadrúžnega združevanja (primer je Zadruga prevajalcev *Soglasnik*, kjer pa imajo posamezni člani formalno še vedno s. p.-je), bilo je govora tudi o medijski zadrugi. Pojavila sta se medija, kot sta *Metina lista* in *Apparatus*, bili smo priča akciji množičnega financiranja *Radia Študent*, pojavil se je nov portal preiskovalnega novinarstva *Podčrto.si*, ki računa na donacije in naročniško podporo. Nenazadnje držite v rokah revijo, ki je plod zanesenjaštva njenih ustvarjalcev. Za zdaj nastaja še na prostovoljni bazi, a išče nove možnosti za razvoj, pri čemur računamo na podporo in donacije bralcev. *Razpotja* so nastala tudi iz razočaranja nad medijsko ponudbo in v želji, da se nekaterih tem lotimo z drugačnimi perspektiv, predvsem pa, da jim namenimo prostor v javnosti. Med takšnimi so tudi težave prekarstva v novinarstvu, ki se jih premalo lotevamo tudi novinarji sami. ●